

CSONTOS JÁNOS
**Szőnyegek, poklok,
 klottgatyák, angyalok**

**Kiss Benedekről, Szentmártoni Jánosról,
 Falusi Mártonról és Turai Lauráról**

Furcsa műfaj a válogatott meg az összegyűjtött verseskötet. Az előbbi azért, mert a válogatás szempontjait mindig lehet vitatni; az utóbbi meg azért, mert nem lehet. Verseket összegyűjteni klasszikusok esetében kötelező, élő klasszikusok esetében bátorság. Leginkább amiatt, mert az életmű lezáratlan: a fegyelmetlen költő folyvást újabb opuszokat ragaszt a szövegtárhoz, s az utókor ettől egészen meg lesz zavarodva. A legbájosabb mindebben az, ahogyan az utókort elképzeljük: szemöldökráncoló, szigorú bácsikaként, aki csakis elvágólag szereti a verseket, egy sarokba szorult porcicától pedig valósággal örjögésbe fog. Persze a világért sem vonnám kétségbe az „összes versek” létjogosultságát. Ilyesmit kézbe venni még közepes poéták esetében is némi megilletődöttséggel jár együtt: egy szelet az elérhetetlen örökkévalóságból. Igaz, ez a fajta gyűjtögető életmód tényleg az utókor reszortja – de hát bízhatunk a mai (holnapi) zord időkben a selyma utókorban? Érdeklí majd egyáltalán a poros múlt, a mi poros jelenidőnk? A költő életében kiadott gyűjteményes verstár részben e bizalmatlanság gyümölcse, részben pedig a hedonizmusé: az is élvezhesse kicsit a lédús adományt, aki a fát ültette, gondozta és lombosította. Az élvezettel azonban az ellentmondások megtapasztalása is együtt jár: egy ilyesfajta kollekciónak ugyanis szükségképpen egyenetlen. Nincs költő, aki pszichikailag és poétikailag mindig azonos – kellőképpen magas – hőfokon lángolna. Nem is szólva az elvi problémákról: mi legyen a torzókkal, töredékekkel, bökversekkel? E tárgyban például Alföldy Jenő álláspontja igen szilárd: ki a könyvből ezekkel! Legyen ez a bíbelődő utókor sara, mint mondjuk Kosztolányi esetében. De vajon tudjuk-e, hány egyszeri verspoén szállt örök sírba amiatt, mert ezekre a zseniális műhelyforgácsokra nem terjedt ki a kosztolányis műgond? Még csak nem is sejtjük. Úgyhogy az összegyűjtött versekben legyen csak minden szépen összeszedgetve; aztán majd ráérünk később, hosszú téli esteken ráncolt homlokkal szelektálni.

*

Kiss Benedek *Utak keresztye* címmel gyűjtötte össze 1962 és 2009 között írt „felnőtt” verseit. A gyermekverseket, mint más műfajt, különvete, de azokat is módszeresen

összegereblyézte. Így az össztermés a *Színek vándorlása* és a *Fénnyel, füttyel* kötetekkel volna teljes, ha az azóta eltelt két évben – eléggé nem helyeselhető módon – nem költött volna új s újabb dalokat. Tizenegy korábbi verseskötet alkotja tehát az *Utak keresztye* anyagát – félelmetesen gazdag tárház. Az első darabok velem egyidősek – s bizony már jómagam is igencsak közel járok a félszázhoz. Ily módon e tiszteletreméltó teljesítményt és terjedelmet futólag bírálhatnom nem is volna túlon túl ildomos – ezért csupán néhány megjegyzés a „kissbencei” klasszikus költészetéről; még az egyben olvasás sokkhatása alatt. Legszembetűnőbb vonása az egyneműség. Miközben kompozícióiban ez a fajta versbeszéd szakadatlanul hullámzik, nyelvilag pedig kimeríthetetlenül tobzódik, a versbeszélő két emberöltő óta azonos önmagával. Ez akár elképesztőnek is mondható egy ilyen betegesen változékony korban. Ez a kor rendre az újnak tapsol, vagy amit éppen újnak gondol. Kiss Benedekben is van innováció, nem is kevés – ám a megújulás rendszerint a saját erővonalai mentén történik, sohasem azokat mesterségesen keresztülszelve. Az idő múlása még leginkább a szóhasználat lassú elmozdulásán érhető tetten – de például a dalformához olyan kitartó hűséggel ragaszkodik, mint poétabarátja, Utassy József. Külön tanulmányt érdemelnének ezek a párhuzamosságok: ahogyan például – egymástól nyilvánvalóan korántsem függetlenül – fölfedezik a haiku és a tanka versformát, önkényesen a magyar dal- és epigramma-hagyományhoz igazítják, sőt ha kell, nyugati barbár módjára meg is rímeltetik, kétségbeesésbe taszítva a sznob japanofileket. Ugyanazt írták mindketten évtizedeken át – Kiss Benedeket már a pályaindító *Gazdátlan évszak* is maskulin Pallas Athénéként mutatta meg, aki teljes vértetben pattant ki a magyar líra mezejére –, csak éppen az életkor előrehaladtával organikus alakultak a témáik: a lángoló vérű fiatalemberekből meglett korú férfiak lettek. Utassy-nak a korai gyász, fia eltemetése miatt nem adatott meg a nagypapaság – Kiss Benedek unokaversei azonban remekül illenek a kései költészetén mindinkább eluralgó, némiképp melankolikus anakreoni hangütéshez. Egyáltalán: jól állnak neki az őszikék. A dalforma arra is jó, hogy egybedolgozza az idősíkokat: gyermekkort és felmenőket, a középkorú ember küzdelmeit és kétségeit, a politika hívságait, a kicsapongó és hűséges szerelmet, az Istennel való alázatos-dévaj küzdelmet, de még a halálvárast is. Egyáltalán: a Kilencek költőinek legtöbbjét szemlátomást megtermékenyítette a hetedik évtized: Konczek József, Oláh János, Győri László őszikéi szellemi-lírai reneszánszsal jártak együtt; Mezey Katalin, Kovács István (és a korán elment Rózsa Endre) pedig már fiatalon is mintha kicsit őszikéket írtak volna – nyilván a gondolati költészet markánsabb jelenléte miatt tűnik így.

(Mint minden teóriának, ennek is van gyenge pontja: Péntek Imre ha agyonütik sem akar öregedni – változatlanul az ifjonti bohóság jellemzi.) Kiss Benedek „apokrif litániája” persze legkevesbé sem spontán fejlemény, noha organikus következmény: költőnk tudatosan összegez életet és művet. Kicsit igazít is a szövegeken (például az Alföldy-féle elvek alapján kirostálásra érett „kacifántokon” és egyebükt), de nem ront neki Nagy László-i vagy Szabó Lőrinc-i hevülettel az ifjúkori opuszok módszeres átigazításának. Teheti, mert nemcsak lírája, de erkölce is egyenmű: nincs restelni- és retusálnivalója. Így a végeredmény olykor egyenetlen ugyan, de – mint fogalmaz – „talán vállalható”. Pontosan; csak talán nélkül. „Fogadják, mint egy ötvenéves térdeplés imáit egy templomban, ahol nincsenek szőnyegek” – írja a könyv ajánlásában. No, ezt a szőnyeget nem egészen értem, de egy poéta soraiban ne keressünk mindig rációt. Amúgy pedig igaz van: tényleg nincsenek szőnyegek.

(Kiss Benedek: *Utak keresztje. Összegyűjtött versek, 1962–2009.* Holnap Kiadó, 2010.)

*

Szentmártoni Jánost dicsérni jöttem, nem temetni. Ha valaki, én aztán megtehetem ezt, hiszen jó másfél évtizede, költői indulása idején egy hasonló folyóirat-jegyzetben alaposan lehúztam az első verseit: már-már eltanácsoltam a pályáról. Akkori ítéletem (már akkor sem voltam ítéző) részleteiben igaz volt, de összességében igazságtalan – vagy csak én érek meg kínosan lassan az újabb költőgenerációk törekvéseinek befogadására. Azt hiszem, nem is annyira Szentmártoni ifjan is komoly hangütése irritált (én éppen magamat sem tudtam akkortájt komolyan venni), hanem a Kárpáti Kamil-féle versműhely futószalag-képzete. Revízió alá kell venni ezt is, hiszen legalább féltucat markáns költő jött ki ebből az „üzemből”, a tömegtermelés minden jele nélkül. (Relikviaként őrzöm Kárpáti Kamilnak az eset kapcsán írott korabeli levelét, amiben meg lényegében ő tanácsol el engem a literátori pályáról.) Szentmártoni ráadásul időközben következetes szerkesztő, gondos kritikus és fáradhatatlan irodalomszervező is lett; s ha feleannyira jó lesz írószövetségi elnöknek, mint poétának, már nem kell szégyenlősen félig leengedni a redőnyöket a Bajza utcában. Az én befogadói „pálfordulásom” pontosan megjelölhető, hiszen ritkán éri katarzis az embert kortárs versek olvasása közben. Volt eset korábban is gratuláló sms-re (szép az, ami érdek nélkül tetszik), de ennek a költészetnek a hívévé *A kérdező* című Szentmártoni-opusz hatására lettem. Most is azt néztem meg először, hogy az új válogatott kötetben helyet kapott-e (hál’Istennek igen, ráadásul igen fajsúlyos helyen, záróciklusként – annyira nagyot tehát

nem tévedhettem). A *Ballada hétköznapi diszletekkel* komoly és szép könyv, s ha túltesszük magunkat az előítéleten, hogy kell-e egy harmincas éveire járó poétának válogatott kötetet fabrikálnia (ez esetben kell), illetve hogy ennek szerkesztési elvévé az önéletrajzi szálát kell-e megtenni (de hát alanyi költő, még ha tárgyias lírát művel is), akkor elcsodálkozhatunk azon a szemérmes őszinteségen, ami a poétáknak sajátja. Ez mintha már generációs vonás volna: mentes a diktatúra szellemi bújócskától, kétszínű játszmaítól; mondhatni: Szentmártoni már a demokrácia gyermeke. Azt azért nem állítanám, hogy eredendően boldogabb is, de hogy szerencsésebb, az bizonyos. Ám az előny itt egyben hátrány: a „hétköznapiságból” bontani ki költészetet kevésbé hálás feladat. Persze azért nem kell bedőlni a mítoszhiánynak: egy jó költő ezt a semmiből is megteremti, ez az életanyag pedig csak első közelítésre szokványos. Kísérlet polgári költészetre – fogalmazta meg bennem izgága cédulázó énem, merthogy itt harmóniavágy van meg apaszerep; de ennél sokkal izgalmasabb a filozofikus költő, aki ráadásul mintha még szégyellné is picit ezt a hajlamát. (Petőfinek bezzeg *Az apostol*-ban nem volt skrupulusa.) Vissza hát a kedvenchez, *A kérdező-höz*, amely tényleg Petőfi hangját imitálja („Hol a boldogság mostanában?”), de méginkább rokon Babits *Esti kérdés*-ével, dikciójában pedig Illyés *Egy mondat...*-ával. Látszólag poétikai kérdésekkel küzd (mint más verseiben is visszatérően), de már a felütés is kellőképpen szemtelen és pátoszromboló: „Hol van az ihlet mostanában? / Fűvet nyír kockás klottgatyában?” De aztán visszaveszi a fennkölséget is, könnyedén keveri az esztétikai minőségeket, előjönnek múltak és lidércek, rákok és puffadt májak, benne vannak az Attilák: József és Gérecz, Kassák és a mester, Kárpáti Kamil, benne a hajléktalanság és a forradalom, az eszmény és halovány visszfénye, a szerelem és a költészet, no meg mégiscsak az ars poetica: „Harsonaszóig írom a versem: / hogy míg rá nem talállok, keressem! / Hogy amíg ő nem lesz: kutassam! / Adja mind vissza, amit od’adtam!” Ilyen bonyolult, ilyen egyszerűen. Ezért meg a sárga irigység tölt el a költőtárs iránt: „De Ulisszesz szomja üz, láza hajt. / Szemem tatján Kolumbusz ácsorog.” Pontos, nagyon pontos. Lehet, hogy itt kéne abbahagyni?

(Szentmártoni János: *Ballada hétköznapi diszletekkel. Válogatott és új versek, 1992–2010.* Stádium Kiadó, 2010.)

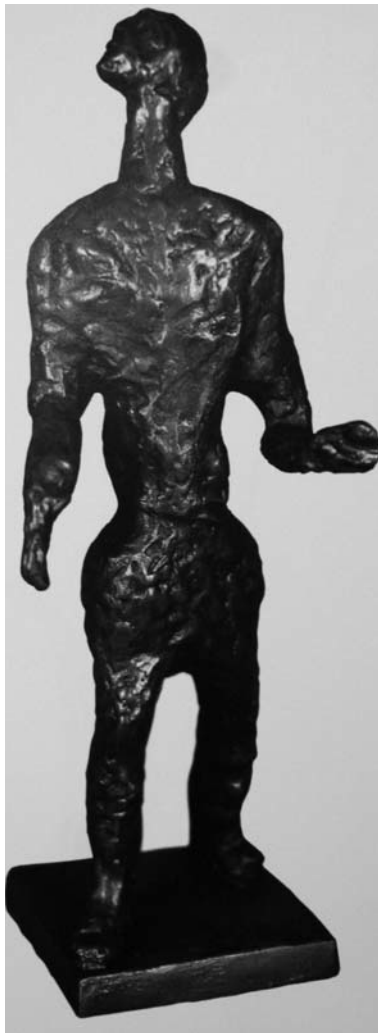
*

Falusi Márton eleve válogatott verseket ír – legalábbis kezdettől ez a benyomásom. Létezik, hogy valaki egyszerre bölcs és frivol? Közben meg arcátlanul fiatal, néha rövidnadrágban számolva be külhoni költőfesztiválokról. (Utóbbi gond magától megoldódik.) Falusi mintha szánt-

szándékkal utasítana el mindenféle bevett versnyelvet. Nem egyiket vagy másikat – mindegyiket. Verssorai ezért első olvasásra túlbonyolítottnak, nyakatekertnek hatnak. Aztán visszatér az ember, újraolvassa, szétszálazná, s látja, hogy a vers egyben van, nem csonkolható, nem analizálható. Jó ég, mi ez az egész? Szórakozik velem? A bolondját járhatja szegény öreggel? De nem: a tónus olykor kifejezetten komoly, sőt komor. Rendszerint létfilozófiai borongás rejlik a szóviccel határos stílári nyelvöltögetések mögött. Ilyenkor még magától is meg-meghatódik, és ez esendővé teszi. Számomra (aki a lelke mélyén, önképe szerint poeta doctus, de időnként azon kapja magát, hogy a fésületleneknek szorít), a rímrontás a legfájdalmasabb. Olykor ez már mazochisztikus élvezetet okoz: „Szóviccekkal provokállak verthelyzetből, / fejszékekkel oszlatják fel a spontán erdőt.” Talán azért nem működnek Falusi esetében a pohos poétikák, mert éppenséggel a hagyomány a legfőbb problémája, ám ezt nem adhatja elő tradicionális nyelvezeten. „Az érzélem groteszkbe görcsöl” – írja a versei kapcsán Ágh István, és milyen igaza van. „Csak az olvassa versemet, / ki elől pofont rejteget” – parafrázeálja Falusi József Attilát, az egyik nagy hagyományost; „minden vers exportvers a közönségtől” – summáz bujdosó pentameterben. *Fagytak poklaid* című újabb kötetében két gondolatkör is megragadott: az egyik a Budapest-problematika (lehetséges-e körbeírni egy várost?); a másik a Csoóri-jelenség.

Az *Eretnek ima* alighanem a legjobb, amit a nagy költőelőd 80. születésnapjára írtak. Nem lehet könnyű egy élő legendával együtt szerkeszteni a *Hitelt* – de ez a hódoló vers több, mint a „nagyapaképpel” való viadal: ismét csak a hagyományhoz való viszonyról szól. „Lázadnom kéne ellened, / s ha apám volnál, megtagadnálak, / de te nagyapám lehetnél, / dédapám” – hangzik a felütés; majd olyan csoóris verssorokat kreál, amelyeket soha nem írhatna le Csoóri: „a líra stoplisa ma nem pipacsot cselez, / a költészet bakancsa ma nem hegyet mászik”. A fő gond, hogy a példa folytathatatlan: „homlokod sáncairól zúdul rám 80 huszár”, hiszen „verseid előtt elpirulok szemlesütve, / mert nem oldódnak föl a pasztell varázslatában”. Falusi lapzártakor még a *Hitel* szerkesztője volt, s ez jó jel: a dédapa érti a verset.

(Falusi Márton: *Fagytak poklaid*. Magyar Napló Kiadó, 2010.)

Figyelő (1960 körül)

Egyszer, még az óidőkben, Mezey Katalin Almássy téri versíró szemináriumán, jól kikaptam Tóth Krisztinától, mert egy verselemzés hevében költőnőnek merésztem nevezni. A kedd délutáni jelenéseken mindenki „sárvári” volt, csak én betolakodó (később

érv típusként középiskolás koromban én még Petőfi modorában meg disztichonban költöttem); úgyhogy illedelmesen visszavonultam, de egy életre megjegyeztem, hogy az nem feminizmus, ha különbséget teszünk költőnő és női költő között. (Littérature féminine – mondja a jelenségre a francia, de a „nőirodalom” magyarul egyszerűen rémes.) Azért hozakodom most ezzel elő, mert Turai Laura kötete kapcsán ismét felöltött bennem a régi minősítés. Mit mondjunk arra, ha valaki jó költő, de egyszerűen elementárisan süt belőle a nőiség? Nem az erotika (vagy nem elsősorban az), hanem valami meghatározhatatlan minőség, amit a férfigy talán képes befogadni, de csak kivételes esetekben (Flaubert, Weöres) képes laboratóriumi-
lag előállítani. Élek a gyanúperrel: nem véletlen, hogy épp Dobozi Eszter ajánlja a publikum figyelmébe a debütáló költőtársat (költőtársnőt). Turai Dobozi tanítványa lehetett a kecskeméti Kodály Iskolában, később bölcsésszé és grafikusná képezte magát – még a címadás (*Mágnasangyal*) is e kétarcúságról tanúskodik. (Nagy László óta tudjuk: ez nem rossz kevercs.) Dobozi

szépnek és bátornak nevezi Turai költészetét, de metaforikust és szenvedélyest ért rajta. Fény, remény, szín – ezek a mentor kulcsszavai. Keresést, várakozást, megérkezést és mindezek feszültségét érzi a versekben. Mindez persze bennük van, de lényegesebb a női lágyság és keménység; és e kettő együttese. Meg tényleg a bátorság, az ilyen lebegő négy sorosok kivajúdására: „Fáj, hogy felszárad a kavicsról a harmat / hogy a holdra nézve szemem megpihen / hogy alszom észrevétlen szmogfölköti ágyon / s nincsen ébredésem idebenn”. Vagy ez a bokorrímes itt: „rétek szilánkszőnyegén indulok feléd / nem elég a szórt fény, hő kell, meleg ég / hogy lövelli szikráit a tuskemarkú jég! / s hogy viselhető el most, hogy mégis elég?” Boldog a férfiú, aki felé ilyen sorok iramodnak.

(Turai Laura: *Mágnasangyal*. Magyar Napló Kiadó, 2010.)